

Артур Анатолійович Черняк

аспірант кафедри філософії, соціології та релігієзнавства

Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника,

вулиця Шевченка, 57, м. Івано-Франківськ, 76000, Україна

<https://orcid.org/0000-0003-3744-1785>

ГАЛЬМІВНИЙ ПРОЦЕС ПАМ'ЯТІ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ЗБЕРЕЖЕННЯ СОЦІО-КУЛЬТУРНИХ ЕЛЕМЕНТІВ.

В статті розглядається так званий гальмівний процес пам'яті як вид активного забування в контексті його використання для збереження вибраних соціо-культурних елементів. На першому етапі розкрито фізіологію пам'яті та процес забування. Проаналізована робота гальмівного процесу пам'яті як прикладу активного забування та пасивного забування, викликаного автоматичними процесами, наприклад через старіння мозку.

Далі, відзначається важливість суб'єктивної цінності інформації, що збільшує її міцність в структурі пам'яті, а також розглянуті причини, чому деяка інформація може бути важливішою за іншу. Для аналізу таких структур як пам'ять беруться нейрофізіологічні дослідження по мозок, а також психологічне розуміння пам'яті.

Врешті-решт, досліджуються приклади того, як домінантна культура посередництвом гальмівного процесу пам'яті «перекриває» собою пам'ять суб'єкта різними способами. За основу прикладів взяті такі значні історичні події як підписання Валувського циркуляру або Голодомор, де ворогом активно використовувались методи розповсюдження культури.

На сам кінець, розглянуто за яких умов відбувається пручання домінантній культурі. Це відбувається в моменти високого стресу, коли ідентичності суб'єкта щось загрожує, від чого активізується її пам'ять, яка складається, в першу чергу, з побутового життя, викликаного довгою лінією причинно-наслідкових зв'язків із традицій, обрядів, щоденного спілкування, тощо. Саме такого роду пам'ять, попри низьку інтенсивність, займає більшу частину «зашифрованої» в пам'ять інформації, і в періоди стресу, суб'єкт звертається саме до такої пам'яті, яка чинить супротив домінантній, штучно насаджений.

Ключові слова: **пам'ять, філософія культури, феноменологія, нейрофізіологія, психологія пам'яті.**

Як цитувати: Черняк, А., (2024). Гальмівний процес пам'яті та його вплив на збереження соціо-культурних елементів. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна, серія «Теорія культури і філософія науки»,* (69), 57-63. <https://doi.org/10.26565/2306-6687-2024-69-07>

In cites: Tchernyak, A., (2024). The inhibitory process of memory and its influence on the preservation of socio-cultural elements. *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University, Series The Theory of Culture and Philosophy of Science,* (69), 57-63. <https://doi.org/10.26565/2306-6687-2024-69-07> [In Ukrainian]

Пам'ять відіграє важливу роль в зберіганні соціо-культурних елементів, таких як традиції, звичаї, обряди, звички, тощо. Це, в свою чергу, звільняє психологічні ресурси на виконання регулярних завдань без необхідності задіювати увагу. З іншої сторони, пам'ять може мати функцію соціальної ідентифікації, розтягнутої в часі, наприклад для того, щоб згуртовувати групи людей супроти інших, які в минулому показали себе як вороги, які заподіяли групі шкоду.

Феномен пам'яті включає процес запам'ятовування й забування інформації, які є активними функціями пам'яті й прямо впливають на формування згаданих вище соціо-культурних елементів. В даному випадку важливо визначити, які причини приводять до так званого гальмівного процесу пам'яті, направленого на забування.

М. Андерсон [Anderson, 2005] вказує на те, що процес пам'яті також можна припиняти, як і, наприклад, рефлексії нашого тіла. Це можна робити трьома способами: через доступ, обмеження та видалення. Таким чином можна врегульовувати зміст пам'яті щоб, наприклад, забути вже не актуальну інформацію, як ось не активований номер телефона, звільнивши ресурси пам'яті.

Однак, окрім гальмівного процесу не слід забувати про автоматичне забування, яке може відбуватися зі старінням [Chiappe, Penny, Siegel, Hasher, 2000], через психологічні травми або ж процесами насадження культури, яка несе в собі елементи пам'яті. Забування, пов'язане з насадженням культури, як зазначає М. Насіменту [Araújo, Nascimento, Sepulveda dos Santos, 2000] попри помітний зовнішній вплив на пам'ять окремого індивіда або ж соціальної групи, також включає керований гальмівний процес, який здійснюють об'єкти впливу пам'яті у впливовішій культурі.

Так як пам'ять — це в певній мірі результат обробки інформації в життєвому досвіді, зрозуміло, що, маючи змогу обмежити інформацію навколо соціальної групи до певного її вмісту й це спричинить поступове забування через доступ нової, більш легкодоступної інформації на заміну старої, яка вже здається неактуальною через відсутність відповідних їй джерел в звичайному середовищі групи.

Таким чином, підтверджується відомий вислів, що «історію пишуть переможці», тому що правом більш домінуючої культури, наратив, який знаходиться в ній, поступово обмежує поле сприйняття «сторони, яка програла» [Ожеван, 2014].

Однак, щоб розібратися в гальмівних процесах пам'яті, слід визначити фізіологію мозку людини, пов'язаного з пам'яттю. Перш за все, як вважає Л. Девіс та Й. Чжун [Davis, Yi Zhong, 2017] людський мозок має надзвичайну здатність здобувати, зберігати та відтворювати інформацію протягом десятиліть. Отримання такої інформації впливає на фізіологічних стан певних нейронів таким чином, що вони «кодують пам'ять». Відповідно до цього, «закодована пам'ять» може змінюватись або стиратись при впливі на нейрони, які становлять її основу. Коли про пасивне забування було згадано й воно не грає важливої ролі для статті, на фізіологічному процесі активного забування слід зосередитись. Гальмівний процес здійснює прямий вплив на нейрони «закодованої пам'яті» завдяки згаданим способам: доступу, обмеженню, видаленню, на перших етапах частково «розтираючи» крайні нейрони «закодованої пам'яті», від чого вся група цих нейронів перестає функціонувати й спогади не з'являються, або ж можуть з'являтися в неправильній формі, з домішками інших спогадів.

В дослідженнях активного забування в пам'яті [Hardt, Oliver, Nader, Nadel, 2013] зазначається, що забування інформації в оперативній пам'яті може бути спричинене активною розумовою діяльністю, яка заповнить новою інформацією увагу, активізуючи зони префронтальної кори головного мозку, тим самим витісняючи й наче зменшуючи важливість інформації, яка не сформує надійний «код пам'яті» й зникне. Елементи ж довготривалої пам'яті можуть бути забуті через перешкоди до відновлення потрібної інформації, що також може бути виражено як наявністю більш доступної «конкуруючої» інформації, або ж іншими способами, згаданими в описі активного забування.

Таким чином, для формування надійних елементів пам'яті необхідно, щоб інформація була важливою для людини, як ось, наприклад, важливим для матері є перший сміх дитини, на відміну, скажемо, від звуку вентилятора [Shoemaker, Sydney, 1959].

Чому ж деякі елементи пам'яті важливіші за інші? Г. Франкфурт [Frankfurt, 1982] виділяє три основні причини того, чому людина надає певним аспектам свого життя більшої важливості: 1) епістемологічна причина, пов'язана з направленням людської уваги на більш цікавий об'єкт; 2) етична причина, пов'язана з моральними цінностями й 3) причина бажання турботи, яка проявляється зазвичай інтенсивніше за мораль й пов'язана з глибинними індивідуальними бажаннями людини. Відповідно до цього, можна припустити, що пам'ять формується: 1) через пізнавальну діяльність; 2) через діяльність, пов'язану з мораллю та 3) через діяльність, яка являється турботою про щось. Важливо також узгодити сферу діяльності турботи в житті людини. Так, Б. Хісун [Heesoon, 1999] вважає, що турбота є виявом заради благополуччя іншої людини й розуміє в контексті буддизму, де турбота не потребує очікування будь-якого задоволення для людини, яка цю турботу втілює; однак, також існує егоїзм [Shaver, 2002] який теж проявляється як турбота й навіть може включати дії, викликані принести благополуччя іншої людини, хоча серед цілей завжди є отримання власного благополуччя. Для розуміння важливості в пам'яті краще використовувати ширше поняття турботи як будь-яких дій, пов'язаних з отриманням благополуччя. І відповідно до цього, людина значний час надає

саме такій діяльності, через що, значна кількість пам'яті такої людини складається з інформації, отриманої посередництвом «турботи».

Як це пов'язано з соціо-культурними елементами? І. Сумченко [Сумченко, 2017] проаналізувала значення пам'яті й забування протягом історії людства. Вчена зазначила, що особливо важливою пам'ять була в період до створення писемності, що робило соціо-культурні елементи, такі як досвід чи традиції живими й динамічними, які потрібно було актуалізувати в пам'яті доволі часто, щоб воно не забулося й не зникло протягом поколінь. Забування таких соціо-культурних елементів в період до писемності міг мати дуже яскравий вплив на спільноту, особливо, коли це стосувалося б зіткнення двох різних соціальних груп і змішання їхніх культур. З іншої ж сторони, писемність дозволила зробити елементи пам'яті більш сталими, через створення символів-нагадувань у вигляді текстів. Це звільнило людину від необхідності постійно надавати важливого значення тим чи іншим соціо-культурним елементам й зробило саму людину менш відданою таким елементам, тому що коли раніше вони були чітко пов'язані з емоціями, як от наприклад страх через існування табу (заборони), через що вони були актуальними для тогочасної людини, звільнення соціо-культурного елементу від відчуттів людини, власне, дало самій людині більше свободи.

З цього випливає наступне: якщо ускладнити доступ до писемних джерел соціо-культурних елементів (по суті, будь якої національної писемності), або ж замінити такі джерела іншими, які включатимуть «чужі» соціо-культурні елементи, це виявиться ефективним інструментом для поступової зміни культури. Прикладом цього є Валуєвський циркуляр випущений 1863-го року, згідно з яким була введена заборона на випуск книг українською мовою [Колядич, Мазур, 2021]. Або ж заміна, власне, писемності на чужу через більший вплив, про що вже було згадано раніше, що помітно на прикладі писемної пропаганди, яку здійснює ворожа сторона в російсько-українській стороні, просуваючи новини, дописи в інтернеті та інше, які насаджують «чужу» культуру на український народ [Семен, 2019], врешті-решт, така писемна пропаганда випускається разом з активною усною пропагандою, які в купі працюють як активний інструмент заміни елементів пам'яті на нові, штучно насажені [Старовойт, 2021]. Таким чином зрозуміло, що вплинути на пам'ять можна різними способами й коли елементи пам'яті не сприймаються людиною як надзвичайно важливі, змінити її дуже легко, і як показують спогади про Голодомор [Боряк, 2013], радянська влада склала цілу програму для пом'якшення політичних наслідків скоєного геноциду й переконання «правильності» такого рішення. Це робилося в 5 різних способів: 1) звинувачення через «факт причетності українців до нацизму»; 2) використання світоглядної прірви між комунізмом та вільним світом для українців; 3) експлуатація тези «Переможців не судять» за фактом перемоги СРСР в Другій світовій війні; 4) нав'язування судових процесів проти критиків комунізму; 5) розповсюдження радянських, російських, слов'янських, східноєвропейських студій на території України, зокрема в українських університетах.

Серед перелічених способів чітко можна виділити усну маніпуляцію через створення культурного інформаційного простору посередництвом постійного повторювання пропагандистських тез; обмеження й використання доступу до джерел інформації; насадження домінантної культури; боротьба з джерелами конкурентної культури та заміна писемних джерел на ті, які включали насаджувану культуру.

Однак, коли вказані вище приклади можна приписати до гальмівного процесу пам'яті, тому що вони викликані активним сприйманням людиною інформації, хоч і із обмеженого доступу, сам гальмівний процес може виявитись чудовим інструментом супротиву «чужих» соціо-культурних елементів. Перш за все, слід зазначити, що за життя в людини утворюється величезна кількість пам'яті, актуальність якої постійно міняє свою «актуальність». І деякі такі елементи пам'яті тісно пов'язані з певними межовими станами людини, подібно до табу, пов'язані зі страхами, які вже згадувались в статті. А. Меггіл [Megill, 1998] вказує на один із таких станів, тісно пов'язаний з загрозою ідентичності людини. Він зазначає, що «коли ідентичність проблематизується — з'являється пам'ять» (авт. переклад), тобто, в певних станах, які, можна сказати, стосуються життя людини, або інших її фундаментальних засад, з'являється пам'ять, яка виконує захисну функцію. Ця пам'ять, можна сказати, не володіє вираженою актуальністю в «спокійні періоди» життя людини, та активізується в періоди певної загрози, вираженої високим стресом.

Як діє пам'ять у випадках загрози ідентичності людини? Ця тема недостатньо розкрита, але можна припустити, що будь які дії, свідками яких людина була, так чи інакше відкладаються в пам'яті в певних формах, але не мають ніякої актуальності, тому й можуть не

згадуватись значний час [Spiers, Bendor, 2014]. Однак, зазвичай, подібних фрагментів пам'яті протягом життя назбирається дуже багато, бо вони складають частину побутового життя людини. І коли якась домінантна культура зі своїм наративом обмежує доступ людини до інформації й це відбувається таким чином, де «проблематизується ідентичність», з'являється супротив. Цей супротив може бути вираженим як діяльність певної групи людей, як ось наприклад українські новинні телеканали, такі як «UA: перший», «Рада», «1+1» та інші, які проводили постійні трансляції, де висвітлювали новини, пов'язані з російсько-українською війною, ціллю чого був супротив російській пропаганді через інформування населення [Левченко, 2023]; або ж це може бути супротив особистий, як автоматична реакція, пов'язана з загрозою ідентичності, на прикладі тієї ж війни, що помітно в діяльності українських митців, які спосіб творення захищались від ворожої агресії й зміцнювали таким чином українську культуру [Ukrainer, 2024].

В таких випадках, гальмівний процес, викликаний певною загрозою особистості, знаходить прояв через кількісні фрагменти пам'яті, які вступають в конфронтацію з «чужою» культурою, як вже було проаналізовано. Людина активно відмовляється від інформації певного типу, замінюючи її вже вказаними в статті способами: через доступ, обмеження або видалення. І навіть при наявності сильного культурного обмеження разом зі штучним насадженням культури, як це, наприклад, помітно за тривалий час в Донбаському регіоні України [Проскуріна, 2007], це обмеження може швидко втратити свою актуальність, або ж знову набути статус «чужості» або ж «ворожості», як тільки така культура проявляється насильницькими методами, які «проблематизують ідентичність», і в такі періоди відроджується та пам'ять, що накопичувалася протягом життя «природним чином», і яка може штучно, через гальмівні процеси, вступати в суперечку з цією «чужою» культурою.

У висновку, формування соціо-культурних елементів відбувається через активну роботу пам'яті, особливо тих її фрагментів, які володіють більшою значущістю для людини. Однак, основне джерело таких соціо-культурних елементів — це не зовнішні джерела інформації, такі як книги, телебачення, інтернет, реклама, тощо, а безпосередньо соціальне життя індивіда й перебування його в певному культурному соціальному колі. Зовнішні джерела, до прикладу ЗМІ, можуть дуже ефективно обмежувати інформпростір людей, які сприймають цю інформацію, що має серйозний вплив на формування певної культури [Сухорукова, 2006], і відповідно, сприйняті таким чином соціо-культурні елементи можуть передаватися іншим людям, що забезпечує доволі швидке розповсюдження. Однак, в періоди загрози людині, активізується інша пам'ять, якраз та, що сформувалася за межами зовнішніх джерел впливу, наприклад, через діалекти, сімейні традиції, та навіть звичайне спілкування, які, зазвичай, формуються ще в період до активної маніпуляції інформацією. Саме гальмівний процес пам'яті дозволяє вибирати більш «актуальні» фрагменти пам'яті й коли два фрагменти суперечать один одному, то через функцію обмеження вибирати більш правильний, на думку людини фрагмент. І відповідно до цього, суперечливий починає втрачати свою важливість, а «закодована пам'ять» у вигляді нейронів починає слабшати, як тільки слабшає зв'язок нейронів. І хоч це, як вже згадувалось, часто використовується при наявності загрози людині, припустимий гальмівний процес пам'яті до небажаних фрагментів пам'яті як частина позиції людини щодо політики, релігії, суспільства, тощо.

Результати даного дослідження стосуються лише загального взаємозв'язку пам'яті з соціо-культурними елементами, однак, подальші дослідження можуть стосуватися конкретних прийомів збереження соціо-культурних елементів, або ж навпаки, забування «непотрібних» або «чужих» соціо-культурних елементів, що дасть можливість індивідуального підходу до формування культурного оточення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Боряк Т. (2023) Інформаційна війна СРСР (1945 – поч. 1980-х рр.): як пропаганда перетворила свідчення українців про репресії та голод 1932–1933 рр. на «Пригодницькі романи». Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Історичні науки». Острог. Вип. 34. С. 66–73. DOI: 10.25264/2409-6806-2023-34-66-73
2. Колядич, О. І., С. Д. Мазур. (2021). Валуєвський циркуляр 1863 як інструмент нищення української мови. Рекомендованого до друку Вченою радою ВНЗ «Університету економіки та права «КРОК»: 21 с.
3. Культура під час війни. Північ • Ukraïner. Ukraïner. URL: <https://www.ukraïner.net/kultura-i-viyna-pivnich/> (дата звернення: 03.02.2024).

4. Левченко, Юрій Іванович. (2023). Культурний спротив–складник сучасної війни: огляд 2022 року. Культурологічний альманах: С. 71-88.
5. Ожеван, Микола Андрійович. (2014) Національна пам'ять та історичні травми: дискурси переможців і переможених. Стратегічні пріоритети: С 24-31.
6. Проскуріна О. (2007) Політико-культурний вимір Донбаського регіону / О. Проскуріна // Політичний менеджмент. - № 1. - С. 127-135.
7. Старовойт С. В. (2021) Комуністична пропаганда в контексті суцільної колективізації та Голодомору 1932–1933 рр. Український селянин. Вип. 25. С. 102-110. doi:10.31651/2413-8142-2021-25-Starovoi
8. Семен, Наталія Федорівна. (2019) Російські інтернет-ресурси як чинник інформаційної війни проти України: монографія. Diss. Dniprovs'kij nacional'nyj universytet im. O. Hončara.
9. Сумченко, Ірина. (2017) «Забування» та «забуття» як феномени культури. Докса 2 (28). С. 64-74.
10. Сухорукова А. В. (2006) Вплив ЗМІ на формування духовності особистості та суспільства. Культура народів Причорномор'я. № 84. С.78–82.
11. Anderson, Michael C. (2005) The role of inhibitory control in forgetting unwanted memories: A consideration of three methods. Dynamic cognitive processes. P. 159-189.
12. Araújo, Maria Paula Nascimento, Myrian Sepulveda dos Santos. (2009). History, memory and forgetting: Political implications. RCCS Annual Review. A selection from the Portuguese journal Revista Crítica de Ciências Sociais. P. 1-18.
13. Bai, Heesoon. (1999). Decentering the Ego-self and Releasing the Care-consciousness. Philosophical Inquiry in Education. P. 7-17
14. Chiappe, Penny, Linda S. Siegel, Lynn Hasher. (2000) Working memory, inhibitory control, and reading disability. Memory & cognition 28. P. 8-17.
15. Davis, Ronald L., Yi Zhong. (2017) The biology of forgetting—a perspective. Neuron 95.3. P. 490-503.
16. Frankfurt, Harry. (1982) The importance of what we care about. Synthese. P. 257-272.
17. Hardt, Oliver, Karim Nader, Lynn Nadel. (2013) Decay happens: the role of active forgetting in memory. Trends in cognitive sciences 17.3, P. 111-120.
18. Megill, Allan. (1998) History, memory, identity. History of the human sciences. P. 37-62.
19. Shaver, Robert. (2002). Egoism. The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Spring 2023 Edition), Edward N. Zalta & Uri Nodelman (eds.), URL <<https://plato.stanford.edu/archives/spr2023/entries/egoism/>>
20. Shoemaker, Sydney S. (1959) Personal identity and memory. The Journal of Philosophy. P. 868-882.
21. Spiers, Hugo J., Daniel Bendor. (2014) Enhance, delete, incept: Manipulating hippocampus-dependent memories. Brain research bulletin. P. 2-7.

Стаття надійшла до редакції 04.02.2024

Стаття рекомендована до друку 05.05.2024

Arthur A. Tchernyak, PhD Student of the Department of Philosophy, Sociology and Religious Studies, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Shevchenko str. 57, Ivano-Frankivsk, 76000, Ukraine, <https://orcid.org/0000-0003-3744-1785>

THE INHIBITORY PROCESS OF MEMORY AND ITS INFLUENCE ON THE PRESERVATION OF SOCIO-CULTURAL ELEMENTS

The article examines the so-called inhibitory process of memory as a type of active forgetting in the context of its use to preserve selected socio-cultural elements. At the first stage, the physiology of memory and the process of forgetting were revealed. The work of the inhibitory process of memory is analyzed as an example of active forgetting and passive forgetting caused by automatic processes, for example due to brain aging.

Next, the importance of the subjective value of information, which increases its strength in the memory structure, is noted, as well as the reasons why some information may be more important than others. To analyze such structures as memory, neurophysiological studies of the brain, as well as psychological understanding of memory, are taken.

Finally, examples of how the dominant culture "covers" the subject's memory in various ways through the inhibitory process of memory are explored. The examples are based on such significant historical events as the signing of the Valuev circular or the Holodomor, where the enemy actively used methods of spreading culture.

At the very end, it is considered under which conditions the dominant culture is resisted. This happens in moments of high stress, when the identity of the subject is threatened by something, which activates its memory, which consists, first of all, of everyday life, caused by a long line of cause-and-effect relationships from traditions, rituals, daily communications, etc. This kind of memory, despite its low intensity, occupies most of the information "encrypted" in the memory, and in times of stress, the subject turns to this kind of memory, which opposes the dominant, artificially implanted one.

Keywords: **memory, philosophy of culture, phenomenology, neurophysiology, psychology of memory.**

REFERENCES

1. Boryak T. (2023) Information Warfare of the USSR (1945 – early 1980s): How Propaganda Turned Ukrainian Testimonies of Repressions and the 1932–1933 Famine into "Adventure Novels". Scientific Notes of Ostroh Academy National University. Series "Historical Sciences". Ostroh. Issue 34. P. 66–73. DOI: 10.25264/2409-6806-2023-34-66-73 (in Ukrainian)
2. Kolyadych, O. I., S. D. Mazur. (2021). Valuyev Circular 1863 as a Tool for the Destruction of the Ukrainian Language. Recommended for Publication by the Academic Council of "KROK" University of Economics and Law: 21 p. (in Ukrainian)
3. Culture During War. North • Ukraïner. Ukraïner. URL: <https://www.ukraïner.net/kultura-i-viynapivnich/> (accessed: 03.02.2024). (in Ukrainian)
4. Levchenko, Yuri Ivanovich. (2023). Cultural Resistance – Component of Modern War: Overview of 2022. Cultural Almanac: P. 71-88. (in Ukrainian)
5. Ozhevan, Mykola Andriyovych. (2014) National Memory and Historical Traumas: Discourses of Winners and Losers. Strategic Priorities: P. 24-31. (in Ukrainian)
6. Proskurina O. (2007) Politico-Cultural Dimension of the Donbas Region / O. Proskurina // Political Management. - No. 1. - P. 127-135. (in Ukrainian)
7. Starovoyt S. V. (2021) Communist Propaganda in the Context of Total Collectivization and the Holodomor of 1932–1933. Ukrainian Peasant. Issue 25. P. 102-110. doi:10.31651/2413-8142-2021-25-Starovoyt. (in Ukrainian)
8. Semen, Nataliya Fedorivna. (2019) Russian Internet Resources as a Factor in the Information Warfare Against Ukraine: Monograph. Diss. Dniprovs'kyj nacional'nyj universytet im. O. Hončara. (in Ukrainian)
9. Sumchenko, Iryna. (2017) "Forgetting" and "Oblivion" as Phenomena of Culture. Doxa 2 (28). P. 64-74. (in Ukrainian)
10. Sukhorukova A. V. (2006) Influence of Mass Media on the Formation of Personality and Society's Spirituality. Culture of the Black Sea Peoples. No. 84. P. 78–82. (in Ukrainian)
11. Anderson, Michael C. (2005) The role of inhibitory control in forgetting unwanted memories: A consideration of three methods. Dynamic cognitive processes. P. 159-189.
12. Araújo, Maria Paula Nascimento, Myrian Sepulveda dos Santos. (2009). History, memory and forgetting: Political implications. RCCS Annual Review. A selection from the Portuguese journal Revista Crítica de Ciências Sociais. P. 1-18.
13. Bai, Heesoon. (1999). Decentering the Ego-self and Releasing the Care-consciousness. Philosophical Inquiry in Education. P. 7-17
14. Chiappe, Penny, Linda S. Siegel, Lynn Hasher. (2000) Working memory, inhibitory control, and reading disability. Memory & cognition 28. P. 8-17.
15. Davis, Ronald L., Yi Zhong. (2017) The biology of forgetting—a perspective. Neuron 95.3. P. 490-503.
16. Frankfurt, Harry. (1982) The importance of what we care about. Synthese. P. 257-272.
17. Hardt, Oliver, Karim Nader, Lynn Nadel. (2013) Decay happens: the role of active forgetting in memory. Trends in cognitive sciences 17.3, P. 111-120.
18. Megill, Allan. (1998) History, memory, identity. History of the human sciences. P. 37-62.
19. Shaver, Robert. (2002). Egoism. The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Spring 2023 Edition), Edward N. Zalta & Uri Nodelman (eds.), URL <https://plato.stanford.edu/archives/spr2023/entries/egoism/>

20. Shoemaker, Sydney S. (1959) Personal identity and memory. The Journal of Philosophy. P. 868-882.
21. Spiers, Hugo J., Daniel Bendor. (2014) Enhance, delete, incept: Manipulating hippocampus-dependent memories. Brain research bulletin. P. 2-7.

The article was received by the editors 04.02.2024

The article is recommended for printing 05.05.2024